

## **ВИСНОВОК**

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Панаїд Яни Ігорівни на тему «Принцип добросовісності в цивільному судочинстві», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 8 від 3 квітня 2026 р.)**

**Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету.** Забезпечення ефективного захисту прав і свобод учасників цивільних правовідносин є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної правової науки та правотворчої діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження принципів цивільного судочинства, оскільки вони визначають стандарти здійснення правосуддя та процесуальної поведінки його учасників.

Серед них принцип добросовісності посідає особливе місце, оскільки покликаний забезпечити баланс між реалізацією процесуальних прав та виконанням процесуальних обов'язків, а також запобігти використанню процесуальних механізмів всупереч завданням судочинства.

Чинне цивільне процесуальне законодавство України містить положення щодо заборони зловживання процесуальними правами та необхідності добросовісного здійснення процесуальних прав і виконання обов'язків. Водночас закон не розкриває змісту категорії добросовісності, її меж та критеріїв застосування, що зумовлює неоднорідність правозастосовчої практики та потребує ґрунтовного теоретичного осмислення.

Вітчизняна судова практика свідчить про сталу тенденцію намагання затягнути розгляд справи та створення інших перешкод ефективності судового розгляду. Така ситуація актуалізує необхідність розробки цілісної моделі принципу добросовісності, здатної забезпечити єдність підходів до оцінки процесуальної поведінки учасників справи, і, відповідно, належну реакцію суду на випадки недобросовісної поведінки.

Окремі аспекти обраної проблематики (як в цивільному процесуальному ракурсі, так і в контексті інших галузей права і теорії права) та пов'язаних з нею питань вже стали предметом наукового осмислення таких вчених як М. Байєрс, О. О. Бакалінська, Т. В. Боднар, К. Ю. Валігура, Д. В. Криворучко, О. О. Кот, К. О. Кузьменко, І. В. Назарова, С. Г. Музичко, М. Пірс, Н. Палм'єрі, Дж. Перільо, В. Ю. Поліщук, Т. Т. Полянський, А. О. Ткачук, Р. І. Таш'ян, Ю. А. Тобота, Т. А. Цувіна, Д. М. Сібільов, С. П. Погребняк, Д. В. Черемнов, А. В. Смітюх, Я. Танігуті та ін.

Водночас, комплексне дослідження з питання надання категорії добросовісності статусу принципу у цивільному процесі України на дисертаційному рівні не проводилось. Більшість наукових праць рівня дисертації або монографії, дотичні до даного питання, пов'язані з проблематикою статусу учасників справи, протидією зловживанням процесуальними правами, сутністю принципу верховенства права в цивільному судочинстві тощо. Вказані наукові розвідки було використано від час підготовки дисертації.

Дисертацію виконано на кафедрі цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільових комплексних програм: «Судова влада: проблеми організації та діяльності» № 0111u000957 та «Актуальні питання захисту прав та охорони інтересів при адаптації цивільного процесуального законодавства до норм ЄС» № 0126U001062. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 23.12.2022р. (протокол № 4).

**Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації.** Метою дисертації є розробка теоретичних і прикладних положень щодо правової природи принципу добросовісності в цивільному судочинстві, визначення його структурно-функціональної характеристики, а також формулювання пропозицій і рекомендацій щодо змін до національного цивільного

процесуального законодавства в аспекті забезпечення реалізації вказаного принципу.

Для досягнення цієї мети були поставлені завдання, які виконано у повному обсязі:

- охарактеризовано генезу категорії добросовісності у праві з урахуванням основних історичних етапів її розвитку;

- надано структурно-функціональну характеристику принципу добросовісності в цивільному судочинстві, що включає в себе такі компоненти: заборона зловживання процесуальними правами; заборона суперечливої процесуальної поведінки як різновиду зловживання правом; вимога належного виконання процесуальних обов'язків;

- визначено особливості застосування принципу добросовісності в цивільному судочинстві на основі аналізу національної судової практики;

- окреслено підходи щодо визначення змісту принципу добросовісності у правових доктринах тих країн, де вказаний принцип імplementовано в цивільну процесуальну сферу;

- визначено співвідношення принципу добросовісності з верховенством права та повноваженнями суду з управління рухом справи (кейс-менеджментом);

- визначено співвідношення понять суддівського активізму та кейс-менеджменту (керівництво судовими справами), принципу добросовісності та права на судовий захист у цивільному судочинстві;

- надано характеристику процесуальній поведінці учасників справи в контексті практики ЄСПЛ як фактора, що впливає на ефективність провадження в суді;

- здійснено відмежування зловживання процесуальними правами від здійснення процесуального права;

- окреслено основи механізму забезпечення реалізації принципу добросовісності в цивільному судочинстві;

– запропоновано шляхи вдосконалення цивільного процесуального законодавства, спрямовані на реалізацію принципу добросовісності.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Представлена робота є першим в українській цивільній процесуальній сфері комплексним дослідженням цілісної концептуальної моделі принципу добросовісності в цивільному судочинстві. До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, належать такі положення.

*Уперше:*

– запропоновано визначення принципу добросовісності в цивільному судочинстві як встановлену в цивільному процесуальному законодавстві вимогу до учасників справи здійснювати процесуальні дії на засадах співпраці, розумно, чесно й обґрунтовано з метою забезпечення сторонам збалансованої можливості представити власну правову позицію по справі, а також уможливлення справедливого вирішення спору шляхом встановлення вимоги виконання процесуальних обов'язків і заборони зловживання процесуальними правами, включаючи суперечливу процесуальну поведінку;

– з урахуванням природно-правових і позитивістських концепцій обґрунтовано, що принцип добросовісності у цивільному судочинстві виступає гарантією забезпечення відповідності використання процесуальних прав їх соціальному призначенню – досягненню матеріального та процесуального аспектів справедливості, відображених у меті та завданнях цивільного судочинства;

– обґрунтовано відповідність категорії добросовісності конститутивним ознакам принципів цивільного судочинства, якими є: імперативність, нормативність, фундаментальність, системоутворюючий характер, детермінованість принципів цивільного судочинства метою та завданнями цивільного судочинства, зв'язок із правосуддям, закріплення відповідного принципу в процесуальному законодавстві та в результаті правозастосовчої практики

– обґрунтовано концепцію співвідношення принципу добросовісності з принципом верховенства права й концепцією судового керівництва справами, практична взаємодія яких проявляється у визначенні меж права на доступ до суду та контролю з боку суду за процесуальною поведінкою сторін за допомогою повноважень з кейс-менеджменту, що має відповідати стандартам верховенства права;

– обґрунтовано доцільність розробки комплексного механізму забезпечення принципу добросовісності як системи заходів та інститутів контролю за дотриманням вимог, що становлять зміст принципу добросовісності, протидії недобросовісному використанню процесуальних прав і виконанню процесуальних обов'язків, що має включати такі аспекти: процесуальні санкції, повноваження суду з управління справами (кейс-менеджмент) та забезпечення своєчасного внесення змін до цивільного процесуального законодавства;

*удосконалено положення про:*

– систему ознак принципів цивільного судочинства;

– зміст повноважень суду щодо забезпечення добросовісності в контексті судових повноважень щодо керівництва рухом цивільної справи, до якого належать: повноваження щодо забезпечення ефективного і пропорційного використання судових ресурсів; повноваження, які забезпечують справедливий розгляд справи;

– систему основних ознак сутяжництва, серед яких запропоновано виокремлювати такі: а) систематичність; б) безпідставність позовів та відсутність підстав для вчинення особою інших процесуальних дій, що, зокрема, призводить до ухвалення рішень не на користь позивача-сутяжника; в) неправомірна мета, яка може полягати, зокрема, у затягуванні процесу або в ініціюванні перегляду остаточного судового рішення;

– сутність процесуальної суперечливої поведінки з метою забезпечення реалізації принципу добросовісності;

– теоретичну концепцію процесуальних санкцій, серед яких

пропонується виокремлювати: а) заходи процесуального примусу, до яких вбачається за доцільне віднести штраф як грошове стягнення за зловживання процесуальними правами; б) штраф як вид процесуальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків; в) заходи реагування на невиконання процесуальних тяжкостей; г) компенсаційна санкція, що полягає в розподілі судом судових витрат сторони з урахуванням поведінки відповідної сторони (п. 3, п. 4 ч. 3 ст. 141 ЦПК України);

*набули подальшого розвитку положення про:*

- необґрунтованість застосування до феномену зловживання процесуальними правами ознак процесуального правопорушення;
- визначення мети застосування кожного із заходів процесуального примусу, якою слід вважати забезпечення ефективності виконання завдань цивільного судочинства.

#### **Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.**

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані і достовірні. Відповідно до визначеної мети та завдань у дисертаційній роботі були використані загальнофілософський, загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження.

Діалектичний метод становить методологічну основу дослідження й застосований для з'ясування природи і змісту принципу добросовісності в цивільному судочинстві, його співвідношення з принципами змагальності та диспозитивності. Використання діалектичного методу дозволило простежити становлення ідеї добросовісності в праві, виявити зміни в моделях цивільного судочинства та проаналізувати зміну підходів до обсягу процесуальної свободи, наданої сторонам під час розгляду справи. Це надало можливість сформулювати визначення принципу добросовісності в цивільному судочинстві та охарактеризувати взаємозв'язки між його складовими.

Історико-правовий метод дозволив простежити генезу становлення ідеї добросовісності як правової категорії. За допомогою методу контент-аналізу досліджено особливості змісту добросовісності принципу добросовісності в

країнах, правова доктрина яких сприйняла вказаний принцип, а також проаналізовано інтерпретацію його елементів: заборону зловживання процесуальними правами та вимогу виконання процесуальних обов'язків. Вказаний метод також дозволив дійти висновку про фактичне сприйняття принципу добросовісності в українській процесуальній доктрині.

Застосування аналітико-синтетичного комплексу надало можливість проаналізувати й систематизувати основні підходи, запропоновані у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі та в судовій практиці до інтерпретації принципу добросовісності та його складових, надати структурно-функціональну характеристику принципу добросовісності в цивільному судочинстві. Логіко-правовий метод використано при визначенні змісту положень цивільного процесуального законодавства щодо регулювання елементів принципу добросовісності.

Індуктивно-дедуктивну методологію використано при дослідженні вітчизняної та зарубіжної судової практики й практики ЄСПЛ, що дозволило виснувати про доцільність виокремлення принципу добросовісності в цивільному судочинстві з урахуванням таких конституційно-правових концепцій, як верховенство права та право на судовий захист.

Прогностичний метод дозволив окреслити шляхи подальшого вдосконалення цивільного процесуального законодавства в контексті запровадження принципу добросовісності та комплексного механізму забезпечення його реалізації.

Теоретичну основу дослідження склали загальнотеоретичні праці С. П. Погребняка, Т. Т. Полянського, І. В. Назарової, а також таких учених-процесуалістів, як Я. О. Берназюк, С. С. Бичкова, Є. В. Васьковський, Н. Ю. Голубєва, К. В. Гусаров, І. О. Ізарова, В. В. Комаров, Д. В. Криворучко, С. О. Короед, В. А. Кройтор, К. О. Кузьменко, О. М. Кузнець, Д. Д. Луспеник, Я. Я. Мельник, В. Ю. Мамницький, В. В. Рєзнікова, О. В. Рожнов, Н. Ю. Сакара, Д. М. Сібільов, А. О. Ткачук, О. С. Ткачук, Т. А. Цувіна та В. Б. Яцина. Крім того, у ході дослідження використано праці таких зарубіжних авторів: А. Алан (А.

Allan), Е. Белл (E. Bell), А. Донді (A. Dondi), В. Вебрайте (V. Vebraite), К. Гайда-Рошняльська (K. Gajda-Roszczyńska), Т. Ляйднер (T. Leidner), М. Таруфо (M. Tarufo), Р. Тернер (R. Turner), Р. ван Рее (C. P. (Remco) van Rhee), С. Сайм (S. Sime), Е. Сільвестрі (E. Silvestri), М. А. Шапіро (Shapiro M. A.), А. Узелац (A. Uzelac), А. Цукерман (A. Zuckerman), Я. Танігуті (Ya. Taniguchi).

Нормативну основу дослідження становлять цивільне процесуальне законодавство України та зарубіжних держав, зокрема, Великої Британії, Бразилії, Гонконгу, Італії, Канади, США, Франції, ФРН та ін. Емпіричною базою дисертації є практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), а також практика національних та зарубіжних судів.

**Практичне значення одержаних результатів.** Практичне значення отриманих результатів обумовлене сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Результати дослідження складають певну методологічну базу для подальшої розробки проблематики принципів цивільного судочинства, процесуальної поведінки сторін та змісту повноважень суду в контексті забезпечення принципу добросовісності в цивільному судочинстві.

Сформульовані висновки та практичні рекомендації можуть бути застосовані: 1) у правотворчій діяльності – як обґрунтування необхідності вдосконалення окремих положень цивільного процесуального законодавства; 2) у правозастосовній діяльності – під час розгляду та вирішення цивільних справ; 3) у науково-дослідній роботі – для розвитку сучасної науки цивільного процесуального права, зокрема, у сфері питань, пов'язаних із забезпеченням ефективності правосуддя, удосконалення системи принципів цивільного судочинства, розробки шляхів протидії зловживанням процесуальними правами та забезпечення виконання цивільних процесуальних обов'язків; 4) у навчальному процесі – при викладанні та підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій з курсу «Цивільний процес», «Право на справедливий судовий розгляд у цивільних справах».

**Апробація матеріалів дисертації.** Дисертацію підготовлено на кафедрі цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого, обговорено на засіданні кафедри, схвалено і рекомендовано до захисту. Основні положення дисертації були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Харків, 16 груд. 2022 р.); «Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 17 трав. 2023 р.); «Юридична осінь 2024» (м. Харків, 19 листоп. 2024 р.); «Новели цивільного процесуального законодавства: спрощені провадження» (м. Одеса, 5 трав. 2025 р.).

**Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувачки.**

Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у восьми наукових працях: чотири наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз; тези чотирьох доповідей науково-практичних заходах.

*Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:*

1. Панаїд Я. І. Поняття та ознаки зловживання процесуальними правами в контексті принципу добросовісності в цивільному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 5 (58). С. 40–48. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.7>.

2. Панаїд Я. І. (Не)виконання процесуальних обов'язків в контексті принципу добросовісності у цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 116–126. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.18>.

3. Панаїд Я. І. Естопель та заборона суперечливої поведінки в цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 99–101. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/21>.

4. Панаїд Я. І. Суперечлива поведінка як різновид зловживання процесуальними правами в контексті принципу добросовісності в цивільному судочинстві. Український та зарубіжний досвід. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2025. № 5 (59). С. 1382–1397. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1382-1397](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1382-1397).

*Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

1. Панаїд Я. Зловживання процесуальними правами з метою затягування розгляду справи: практика ЄСПЛ. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 груд. 2022 р.). Х., 2022. С. 118–121. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19567>.

2. Panaid Ya. Abuse of Right to File a Claim in Civil Procedure: Experience of the UK and Ukrainian Realities. *Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17.05.2023 р.). Х., 2023. С. 163–166. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19704>.

3. Панаїд Я. І. Правова природа зловживання процесуальними правами. *Юридична осінь 2024 р* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 19 листоп. 2024 р.). Х., 2024. С. 236–239.

4. Панаїд Я. І. Суперечлива поведінка в конвенційній системі захисту цивільних прав: позиція ЄСПЛ. *Новели цивільного процесуального законодавства: спрощені провадження* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 5 трав. 2025 р.). Одеса, 2025. С. 99–101. <https://doi.org/10.32837/11300.29744>.

Опубліковані статті містять належним чином обґрунтовані наукові результати відповідно до поставленої мети та висновків.

Публікації, в яких висвітлені наукові результати дисертації здобувача, відповідають вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

**Оцінка мови та стилю дисертації.** Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

**Загальний висновок.** Дисертація Панаїд Я. І. «Принцип добросовісності в цивільному судочинстві» є кваліфікаційною науковою роботою, містить нові науково обгрунтовані результати, які виконують конкретне наукове завдання, що полягає в розробці теоретичних і прикладних положень щодо правової природи принципу добросовісності в цивільному судочинстві, визначенні його структурно-функціональної характеристики, а також формулюванні пропозицій і рекомендацій щодо змін до національного цивільного процесуального законодавства в аспекті забезпечення реалізації вказаного принципу.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обгрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Панаїд Яни Ігорівни на тему «Принцип добросовісності в цивільному судочинстві» відповідає вимогам оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Головуючий на засіданні:**  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого

**Олександр ПОПОВ**

3 квітня 2026 р.

